

HIT – FELELŐSSÉG – HAZAFISÁG

KLEBELSBERG KUNO BESZÉDE GRÓF TISZA ISTVÁN DEBRECENI SZOBRA ELŐTT¹

Alig egy héttel ezelőtt gyűjtöttunk örökmécszet Batthyány Lajos mártír miniszterelnök nemes emlékének, aki az első parlamentáris kormány feje volt, s ma ismét azért gyűltünk össze, hogy szobrot állítsunk Ferenc József utolsó miniszterelnökének, Tisza Istvánnak, aki szintén mártír volt és hősi halált halt. Az első felülről jövő államcsíny, a másikat alulról feltörő zendülés gyilkolta le. Tragikus sorsukban nemcsak a magyar történelem mélységes szomorúsága tükröződik vissza, hanem az a heroizmus, az a helyzetállás is, amelyet a magyar gondolat klasszikus megtestesítői felülről és alulról jövő erőszakkal szemben egyforma férfiasággal tanúsítottak.

Tisza István sorsa sokban hasonlatos a Széchenyi Istvánéhoz. Csodálatos intuícióval mindketten megsejtik a sötét jövőt, küzdenek a komor végzet ellen és amikor a magyar balsors erősebbnek bizonyul, mint ők, életük tragikus véget ér. Az első nagy meglátása volt Tisza Istvánnak, hogy a magyar parlamentben a múlt század végén mutatkozott rendbontásokban már felismerte a forradalom csíráit. Mint valami veszedelmes ragály, Ausztriából harapódzott át hozzánk az obstrukció². De az osztrák parlamentben obstruáló

nemzetiségek, amelyek nem akarták Ausztriát hazájuknak elismerni, tudták, mit csinálnak, ők öntudatosan szét akartak pattantani egy állami szervezetet, amelyet ellenségüknek tekintettek. Nekünk magyaroknak ellenben parlamentünk legértékesebb nemzeti éltszervünk volt, és midőn annak munkásságát mesterségesen megbénítottuk, voltaképpen önmagunk ellen dühöngtünk, anélkül, hogy a Bécs szóval jelzett hatalomnak komolyabb nehézségeket okozhattunk volna. Ausztriának majmolása tehát az obstrukció tekintetében annyival végzetesebbnek bizonyult, mert a 67-iki kiegyezéssel megindult alkotómunka a parlament megbénulása következtében a XX. század elején megakadt, és századunk első tizede majdnem elveszett a magyar nemzetre nézve. Tisza azonban jövőbe vetett sástekintetével az elpocsékoltnak nemzeti időn túl meglátta, hogy a rendbontás szelleme a parlamentből jövő rossz példa következtében kezd elharapódzni a nemzet szélesebb rétegeibe. Ez a szellem volt azután az, amely a forradalmi időkben, féket veszítve, mind lejjebb sodort bennünket a lejtőn, egészen a bolsevizmus fertőjébe.

A világháború kitöréséig úgy folyt nálunk a politizálás, mintha a Csendes-óceán egy szigetén éltünk volna, és Bécsen

¹ Gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter beszéde gróf Tisza István debreceni szobra előtt 1926. október 17-én. In: Tisza-évkönyv 1926–1927. Az Országos Tisza István Emlékbizottság megbízásából szerkesztette Nagy Miklós. Előszót írta: Berzeviczy Albert. Ötödik évfolyam, Budapest, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Ujságvállalata R. T., 1927., 92–97. o.

² Tisza István első nagy politikai beszédét a magyar képviselőházban 1889. január 14-én tartja meg a véderő kérdésében. A parlamenti harc kíméletlenül folyik, s ebben a harcban Tisza István is részt vesz. Tisza István már parlamenti képviselőségének kezdetén megmutatta szóno ki oroszlánkörmeit. Beszédében figyelmezteti a nemzetet a közeledő katasztrófára! Ekkor hangzottak el drámai hatású szavai, ismert tétele: „Ideztova 12 esztendeje annak, hogy hol közelebb, hol távolabbi jövőben, de folytonosan kísért bennünket egy nagy európai háború veszélye és szelleme. Én azt hiszem, hogy a kormánynak nem lehet nagyobb érdeme, mint az, hogy ezen hosszú idő alatt, sokszor szemben az önök idegeskedésével, meg tudta óvni a nemzet érdekeit és békéjét; de hogy ez még meddig fog neki sikerülni, az a jövő titka. Nekünk készen kell lennünk és pedig a békében kell elkészülnünk a háborúra. S ha ez a háború kiüt, azt hiszem, mindnyájan egyetértünk abban, hogy az nem lesz gyerekszjáték sem a monarchiára, sem a magyar nemzetre nézve s igen könnyen fejlődhetik élethalál harczzá a magyar nemzetre nézve.” (Ezt a gondolatát megismételte házelnöki pozíciójában is 1912-ben.) Képviselőházi Napló 1887–92, 160. országos ülés, Tisza István beszéde. 1889. január 14. 286–292. o.

túl csak igen kevesen láttak. A külpolitikai kérdések megítélésében hihetetlen naivság mutatkozott, s míg világszerte mind erősebbé lett a fegyverkezés és mind nagyobb lett a feszültség az európai hatalmak között, addig mi nagy nemzeti sikert láttunk abban, ha a monarchia fegyverkezését lassítani vagy megakadályozni tudtuk. Az obstrukció és a nemzeti küzdelemnek nevezett mozgalom is végelemzésben ezt a célt szolgálták. Tisza itt is világosabban látott kortársainál, és bár ismerte az osztrák katonai körök minden gyengéjét és elfogultságát, mégis elkerülhetetlenül szükségesnek látta, hogy a katonai felkészülés tekintetében az ellenséges hatalmakkal lépést tartsunk.

Alig volt magyar államférfiú, aki a felelősség gondolatát komolyabban vette volna, mint Tisza. Mélyen át volt hatva attól a meggyőződéstől, hogy azoknak, kik a nemzetek sorsát intézik, az örök bíró előtt majd számolniuk kell. Ez az éber felelősségérzés mély vallásosságából és hazafiaságából fakadt. Teljes tudatában volt annak, hogy a szerencsétlenségek mely özönét jelenti egy modern háború, és átérezve ily háború felidézésének szétmorzsoló felelősségét, elvileg is ellene volt annak. Ismételten mondta azt is, hogy Magyarország egy háborúban mindent veszíthet és jóformán semmit sem nyerhet. Világosan látta, hogy nekünk iskolák és kórházak, vasutak és vízművek, gyárak és pénzintézetek kellenek, amelyeknek létesítéséhez elmaradott helyzetünkben békés időkre volna szükségünk. De jól ismerte a monarchia katonai szervezetének belső gyöngéjét, a katonai vezető körök középszerűségét is. S mind e felismeréseken felül sajátos intuíciójával érezte a háború katasztrofális kimenetelének valószínűségét. Innen volt az, hogy a nála szokott határozottsággal ellenezte azt. A külügyminisztérium és a katonai körök oly ultimátumot akartak intézni Szerbiához, melyet az becsülettel nem fogadhat el. Tisza leenyhítette a végzetes jegyzéknek éles szövegét és fel volt háborodva, amikor Giesl követünk Belgrádot sietve elhagyta. A monarchia akkori szervezete mellett a magyar miniszterelnök egymagában, szemben a közös és az osztrák kormánnyal és a katonai körökkel, a háború kitörését fel nem tartóztathatta. Lemondás révén ő egyénileg mentesülhetett volna a hadüzenettel egybekötött miniszteri felelősség alól. Nem tartozott azonban a politikának azon hiú önzői közé, akik csak saját népszerűségüket és dicsőségüket tekintik, ő a helyén maradt azért, mert acélos lelke érezte, hogy rajta kívül senki sincs, aki háborús időben oly erővel és nyomatékkal tudta volna képviselni a magyar nemzetet és a magyar érdekeket, mint éppen ő. Mester volt abban is, hogy elszánt és bizakodó hangulatot tudjon fenntartani a világháborúnak legkritikusabb szakáiban is, és csodálatos erővel és szívóssággal képviselte a magyar érdekeket a hadvezetőséggel és ingadozó külpolitikánkkal szemben. A Tisza István férfias egyénisége

csodálatos képviselője volt a lövészárokban emberfölötti erővel küzdő és vérző magyar nemzetnek.

Ilyen ember drámai időkben nem távozhatott a hatalomról anélkül, hogy pótolhatatlan űrt ne hagyott volna maga után. Sorsa Bismarckéval megkapóan hasonlatos. A fiatal uralkodók csak ritkán képesek elviselni a nagyarányú tapasztalt államférfiak tekintélyét, akik felelősségük és erejük tudatában a maguk útján akarnak járni, és nem adják oda magukat arra a szerepre, hogy kilesvén az uralkodó véleményét, mint a maguk sziklaszilárd meggyőződését adják azután azt vissza. Tisza tisztán látta, hogy egy oly országban, ahol a népművelés még primitív állapotban van és nagy tömegek értelmetlenségével kell számolni, az általános szavazati jog hatása katasztrofális. Tudta, hogy ilyen körülmények között a széles körű szavazati jog nem a demokrácia, hanem a demagógia céljait szolgálja. Ellenezte tehát az általános szavazati jog jelszavának beledobását a közvéleménybe akkor, amikor a nemzet a túlizgatottság állapotában volt. Örök emléke marad a magyar politikai elvhűségnek, hogy a választójogban vallott meggyőződésért nemcsak Tisza ment az ellenzékbe, hanem egy nagy többségi párt követte őt oda. Tiszának egyik legvonzóbb jellemvonása a baráti hűség, melyet az ő barátai is hasonló hűséggel viszonoztak. Itt van a lélektani magyarázata annak a csodálatos látványnak, hogy Tisza egy nagy párt élén ellenzéki pozícióban szomorúan, de türelemmel tudta nézni ellenfelei tehetetlen vergődését a kormányon.

Ellenezte a politikai jogokra még éretlen tömegek választójogát, de a magyar népet, melynek egyik legnagyobb ismerője volt, kimondhatatlanul szerette. Senki az alföldi magyar gazda komoly egyéniségében rejlő erkölcsi értéket jobban nem látta, mint ő, és bízott ebben az értelmes magyar népben. Képzeltető-e demokratikusabb kormányzati metódus, mint Tiszának az az eljárása, hogy néplapot [valószínűleg az 1911 decemberében indult Az Ujság című napilapra gondolt Klebelsberg] alapított és minden vasárnapon könnyen érthető cikkben igyekezett a néppel szándékainak és elhatározásainak indító okait közölni?

A régi Magyarország sorsa Tisza Istvánnak a hatalomról való távozásával eldőlt, ami azután következik, csak agónia. Következtek idők, amelyek oly rútak voltak, hogy Clio [Κλειώ, a kilenc közül a történetírás és a heroikus költészet múzsája], a magyar história génusza letette a tollat, hogy ne legyen kénytelen történelmünk szent könyvének fehér lapjait becsstelen sorokkal bemocskolni. És abban az időben összeomlott az orosz és a török, a német és az osztrák császárság és a királyi trónok egész sora. Nagy és szent történeti tradíciókkal bíró hatalmak hulltak akkor porba, de nem úgy, mint amikor széles ívezetű kupolák szakadnak be, hanem úgy, mint amikor leveleket ellenállás nélkül visz az őszi szél. És abban az idő-

ben, midőn annyi nagyság dicstelenül omlott össze és minden szétfutott, a történeti Magyarország, a Nagymagyarország megtestesítője, Tisza István büszkén szállt szembe a sötét végzettel, nem adván fel egyéniségéből és meggyőződéséből egy szemernyt sem.

Azzal, hogy Európa államférfiai közül egyedül ő ellenezte a háborút és azzal, hogy annyi becstelenség közepette a régi

Magyarország az ő személyében tragikus heroizmussal bukott el, megbecsülhetetlen erkölcsi kincset hagyott nemzetére.

Nagy államférfiú, nemes hazafi, nemzeti mártír, férfiak mintaképe, hódolattal hajolunk meg nemes emléked előtt. Ércszobrod mint emlékeztető példa álljon az újjáépítés korának nemzedéke előtt.

Gróf Tisza István szobra Debrecenben, a Tudományegyetemi klinikák előtt, Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotását 1926. október 17-én avatták fel (forrás: <https://gallery.hungaricana.hu>).